

UOT 785

Nairə Qulamova
Bakı Musiqi Akademiyası
dissertant
E-mail: nairaqulamova8@gmail.com

Azərbaycan İfaçılıq sənətində simli kvartetin rolu və yeri.

Xülasə: Məqalədə Azərbaycanada yaranan ilk Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin yaranmasından söz açılır. Bu kollektivin yaranmasının təşəbbüskarı Q.Qarayev olub və o, heç bir zaman bu yaradıcılıq birliyinə öz köməyini əsirgəməyib.

Azərbaycan Dövlət Simli kvartetdə musiqi ifaçılığımızın çox istedadlı nümayəndələri birləşmiş və öz geniş olan yaradıcılıq potensialını qabarıq şəkildə əks etdiriblər. Bu kollektivin yaranması Azərbaycan bəstəkar musiqisində kamera musiqi janrlı əsərlərin yazılmasına ciddi təkan oldu.

Açar sözlər. Simli kvartet, kamera musiqi - janrları, kamera ifaçılığı.

Keçən əsrin 50-ci illərində Ü.Hacıbəyovun adına Azərbaycan Dövlət konservatoriyasının fəaliyyətinə nəzər yetirdikdə təbii ki, Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin yaranmasını xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bu ifaçılıq kollektivinin yaranmasının təşəbbüskarı Q.Qarayev idi və sonralar da o, hər zaman bu kollektivə öz köməyini əsirgəmədi. Bu ifaçılıq kollektivin yaranması çoxdan arzulanan idi və onun uğurlu fəaliyyəti musiqi ictimayyətini diqqətini cəlb edirdi. Bu ifaçılıq kollektivi xarakterizə etməzdən əvvəl Bakının kamera ansambl ifaçılığı tarixindən bəzi faktları yada salmaq istərdik.

Kamera ansambl ifaçılığı, bildiyimiz kimi, musiqi ifaçılığının özünə məxsus sahəsini təşkil edir və adətən onun olduqca həssas dərin məzmunlu musiqini sevən auditoriyası olur. Bakıda kamera musiqisini sevənlər var idi və yaranan simli kvartetlə bağlı olan bütün söz-söhbətlər bu marağı biraz da genişləndirirdi.

XX əsr boyu Bakıda musiqi-konsert həyatı hər zaman öz zənginliyi və rəngarəngliyi ilə seçilirdi və bununla yalnız onu demək olar ki, hər dinləyici özünə aid olan konsert yaxud ifaçı çıxışını tapmış olurdu. Biz Bakının zəngin musiqi həyatını təsvir etmək fikrindən çox uzaq olaraq yalnız kamera-instrumental ifa ilə bağlı olan bəzi faktları göstərmək istərdik. Bakıda daima kamera musiqi konsertləri təşkil olunurdu, bu musiqini sevən auditoriya var idi və XX əsrin əvvəllərində başlanan bu proses ardıcılıqla davam olunurdu. 1921-ci ildə yaranan konservatoriyanın musiqi həyatında daima kamera musiqi konsertləri təşkil olunurdu

və bu konsertlərin iştirakçıları kimi burada çalışan müəllimlər idi. Onlardan Violini ifaçıları - B.Sibor, M. Paltsev, M.Lednik, S.Bretanitskiy, violonçel ifaçıları – Q.Okorokov və Z.Konçarov, viola İfaçısı- V.Adamskin, pianoçular - İ.Aysberq, Q.Şaroyev, M.Pressmanı göstərmək olar. Onlar konservatoriyada daima konsertlərlə çıxış edirdilər.

Keçən əsrin 30 – cu illərində Bakının konsert həyatı öz zənginliyi ilə seçilirdi və o dövrün konsertləri bir qayda olaraq filarmoniyaya və konservatoriyada tam bərabər olaraq keçirilirdi. Əgər, filarmoniyada simfonik və opera musiqisi ilə bağlı olan konsertlər təqdim olunurdusa, konservatoriyada əsasən kamera musiqi gecələri baş verirdi. Bu konsertlərin keçirilməsi böyük marağa səbəb olurdu və onlar böyük rəğbətlə qarşılanırdı. Çox müsbət addım kimi keçən əsrin 30-cu illərində konservatoriyada kvartetin yaranmasını göstərmək olar. Burada S.Britanitski, N.Tsimberov, V.Adamskiy və Z.Konçarov kimi musiqiçiləri göstərmək olar. Sonra həmin kvartetdə II-violini partiyasını ifa edən A.Krossman irəli çıxdı.

Bir daha vurğulamaq istərdik ki, konservatoriyanın konsert həyatı olduqca zəngin idi və müxtəlif xarakterli konsertlərin baş verməsi heç kəsi artıq təəccübləndirmirdi. Belə ki, filarmoniyanın simfonik orkestrin konsertmeysteri olan və konservatoriyada dərs deyən Ş.Şak müxtəlif ifaçılarla konsertlərdə iştirak edirdi. Həmin dövrdə uğurla çıxış edən M.Brenner və A.Baron fortepiano dueti də qeyd olunmalıdır. 1939-cu ildən başlayaraq violonçel ifaçısı kimi V.Ançeleviç çox fəal çıxış edir. O, müxtəlif panoçularla sonata gecələrini həyata keçirən idi və onunla bu konsertlərdə iştirak edən bir çox pianoçuların adları çəkilməli idi. Burada M.Brenner, L.Umanskaya, A.Zulfüqarova kimi musiqiçilərin iştirakı qeyd oluna bilər. Bakının musiqi-konsert həyatı olduqca rəngarəng idi və müəyyən mənada filarmoniyaya və konservatoriya səhnəsi arasında sanki elan olunmamış bir rəqabət var idi. Hər halda musiqi həyatının müxtəlifliyi və hər zaman böyük marağa səbəb olması olduqca vacib və təqdirə layiq idi. Belə yadda qalan konsertlərdən Bakıda baş verən L.van Bethovenin üçlü konsertinin ifasını göstərmək olar ki, onun ifasında S.Şak (violini), V.Ançeleviç (Violonçel), M.Brenner (Fortepiano) iştirak edirdilər.

Keçən əsrin 40-cı illərində kvartet kimi ansamblın təşkil olunması məsələsi yaranır Radioinformasiya komitəsində B.Məmmədzadə, S.Sultanov, E.Baştak və D.Kqamovdan ibarət olan kvartet bir müddət fəaliyyət göstərirdi. Bundan sonra filarmoniyada Dövlət kvarteti təşkil olunur ki, burada A.Aslanov, S.Sadiyev, A. Haçıyev və B.Heydərov kimi ifaçılar qeyd oluna bilər. Bununla yanaşı B.Məmmədzadə (violini), İ.Turiç (violonçel) və M.Brennerdən (fortepiano) ibarət olunan trionun fəaliyyəti diqqəti cəlb edir. Bu kollektivin repertuarında L.van Bethoven, M.Qlinka, P.Çaykovski, Ü.Hacıbəylinin və s. əsərləri daxil idi.

Konsertlərin, sonata gecələrin təşkil olunması, müxtəlif ifaçılıq formalarının axtarışı, sözsüz ki, kamera ifaçılığına göstərilən böyük maraqdan bəhs edir. Biz adətən zaman faktoruna fikir vermirik. Əslində olduqca vacib və böyük mənə kəsb

edən bir məsələdi və həyatın gedişi bunu bir daha sübut etdi.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin yaranmasının səbəbkarı Q.Qarayev oldu və bu təşəbbüsün reallaşmasında onun böyük rolu danılmazdır. Bununla bağlı olaraq yalnız onu əlavə etmək olar ki, kvartetin tərkibinin və violini ifaçısının R.Seyidzadənin viola ifaçısına “cevrilməsinin” səbəbkarıda konservatoriyanın rektoru, ölməz bəstəkarımız olub. Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin tərkibini konservatoriyanın simli ifaçılıq kafedrasının üzvləri təşkil edirdilər. Birinci violini - A.Əliyev, ikinci violini - M.Tağıyev, viola - R.Seyidzadə, violonçel- S.Əliyev. Kvartetin hər bir nümayəndəsi sözün tam mənasında gözəl musiqiçi kimi tanınırdı, bu ansambl daxilində onların yüksək peşəkarlıqla yanaşı çox nadir olan ansambl hissi özünü qabarıq şəkildə bildirmiş olur. Bu kollektivin illər boyu uğurla çıxış etməsinin bir səbəbkarının da adı çəkməlidir. Bu da professor İ.M.Turiç idi. Gözəl məktəb keçmiş musiqiçi professor M.Yanpolskinin və professor S.Kozolupovun tələbəsi olub. İ.Turiç konservatoriya violonçel ixtisası üzrə və kvartet sinfində dərs deyirdi. Təbii ki, konservatoriyanın ifaçılıq həyatında o, yaxından iştirak edirdi. Onun həyatı bir mənalı olaraq musiqi ilə bağlı idi və odur ki, Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin yaranmasında onun rolu olduqca vacib idi.

Yeni yaradıcılıq birliyin yaranması 1951-ci ilin noyabrında baş verir, ilk konserti isə 1952-ci ilin baharında keçirilir və onun proqramında Q.F.Qendelin “Passakalya”, L.van Bethovenin kvartetinin F-dur və P.İ.Çaykovskinin Birinci kvarteti ifa olunur. Həmin konsert böyük uğurla keçir və bununla bu yaradıcı birliyin uzun illər ərzində uğurlu fəaliyyətinin canlı tarixinin ilk səhifələrinin əks-sədası öz əksini tapmış olur.

Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin illər ərzində uğurlu konsert fəaliyyətini təmin edən onun üzvlərinə xas olan istedad və qeyri-adi ansambl hissələri idi ki, məhz buna görə bu kamera ansamblın həm ömrü uzun oldu, həm də onun hər çıxışı dinləyici tərəfindən rəğbətlə qarşılanırdı. Kvartetin hər üzvü ayrılıqda istedadlı musiqiçi idi və burada dörd ifaçı- ulduzun birləşməsi baş verir. Onlar biri-birini çox gözəl hiss edən və eyni zamanda ciddi şəkildə öz üzərində çalışan ifaçılar idi.

Adətən kamera musiqi konsertləri kiçik zallarda, yaxud muzeydə, rəsm və heykəltəraşlıq əsərlərin əhatəsində ifa olunur və bununla musiqinin təsiri unudulmaz olur. Bu baxımdan kamera musiqi konsertlərə gələn musiqi sevərlər əslində bu musiqinin incəliklərini gözəl hiss edən, sevən və təbii ki, gözəl ifaçılıq ustalığına yüksək qiymət verən olur. Bu baxımdan Azərbaycan Dövlət Simli kvarteti yaranan gündən başlayaraq hər zaman dinləyici tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb və onun hər bir konsert proqramı, hər bir çıxışı böyük rəğbətlə qarşılanırdı. Nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin çıxışları yalnız Bakı ilə məhdudlaşmırdı və qısa zaman daxilində bu ifaçılıq kollektivi SSRİ-nin müxtəlif

şəhərlərində çıxış edirdi.

Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin nadirliyi onunla bağlı idi ki, burada dörd istedadlı musiqiçi birləşib çıxış edirdilər. Onlar bir-birini çox gözəl başa düşürdülər, burada ifa olunan əsərlərin traktovkasında heç vaxt fikir ayrılığı ola bilməzdi. Bu ifaçılıq ansamblın üzvlərini birləşdirən musiqiyə eyni olan məhəbbət, məsulliyət və zövq idi.

Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin repertuarında Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri xüsusi yer tuturdu. Ümumiyyətlə, bu ifaçılıq kollektivin yaranması Azərbaycan bəstəkar yaradıcılığında musiqinin bu sahəsinə marağın yaranmasına səbəb oldu. Bununla bağlı olaraq onu qeyd etmək lazımdır ki, dövrün bəstəkarları bir mənalı olaraq kamera musiqisinin müxtəlif janrlara böyük həvəs nümayiş etdirirdilər. Azərbaycan Dövlət Simli Kvartetin repertuarında Q.Qarayev, C.Hacıyev, S.Hacıbəylinin yaxşı əsərlərilə yanaşı yeni nəsl nümayəndələri olan A.Rzayev, T.Bakıxanovun və keçən əsirin 50-ci illərin sonunda Azərbaycan Konservatoriyasını bitirən yeni bəstəkar nəslin nümayəndələri olan X.Mirzəzadə və M.Mirzəyevin əsərləri yer alır. İstedadlı ifaçılıq kollektivi və bəstəkarlarımız arasında yaranan bu əməkdaşlıq hər iki tərəf üçün olduqca vacib və faydalı idi. Şübhəsiz, o illər bəstəkar yaradıcılığında özünü büruzə verən musiqinin bu sahəsinə maraq heç də əsassız, səbəbsiz deyildir. Musiqimizdə, daha dəqiq desək ifaçılığımızda gözə çarpan canlama bir mənalı olaraq Dövlət Simli kvartetin yaranması və uğurlu ifaçılıq fəaliyyəti ilə bağlı idi.

X.Mirzəzadə “Azərbaycan gəncləri” qəzetində dərc olunan “Bizim simli kvartet” məqaləsində bu ifaçı kollektivin uğurlarını belə şərh edir: “Simli kvartet 1956-1957-ci illərdə keçirilən birinci və ikinci respublika festivallarının birinci dərəcəli laureyatı adını almışdır.

1957-ci il. Yenə bir qələbə. Ümumittifaq musiqi kollektivləri müsabiqəsinin birinci dərəcəli diplomu.

İndi də simli kvartetin ifaçılarını Budapeşdə keçiriləcək Haydın adına müsabiqə gözləyir...”(...,s.13)

Azərbaycan Dövlət Simli kvarteti hər zaman yaxşı düşünülmüş repertuar “siyasəti” ilə seçilirdi və burada çox saylı kvartetlərlə yanaşı R.Şuman və D.Şestakoviçin fortepiano kvintetlərinin yer alması diqqəti cəlb edir. Hər iki əsərin fortepiano partiyasını canlandıran gözəl pianoçu Elmira Əliyeva idi.

Dörd musiqiçinin vahid ansambl ifaçılıq səyiyyəsinə aparan yol böyük zəhmət və saatlarla olan məşqlər tələb edir. Bununla yanaşı kvartetə daxil olan bütün alətlər bir alət səsinə xatırlatmalıdır və bunu əldə etmək üçün böyük zəhmətlə yanaşı musiqiçilərin bir-birinə bağlılığı, həmrəy, yekdil olması son dərəcə vacib və danılmaz şərtidir.

Azərbaycan Dövlət Simli kvarteti 20- ilə qədər fəaliyyətdə oldu. Bu illər ərzində Azərbaycan musiqiçiləri SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərində, eləcə də res-

publikanın müxtəlif tədbirlərində çıxış etmişlər. Sevimli kvartetin fəaliyyətinin dayandırılması Sabir Əliyevin yıxılıb zədə alması ilə bağlı olub. Bununla bu məşhur ifaçılıq kollektivin fəaliyyəti 1969-cu ildə sona çatmış olur.

Azərbaycan Dövlət Simli kvartetin fəaliyyəti olduqca dəyərli və böyük əhəmiyyət kəsb etmiş oldu. Ü.Hacıbəyov adına ADK-da 1957-1969-cu illər ərzində professor M.Taqiyevin rəhbərliyi altında tələbələrdən ibarət simli kvartet təşkil olunur ki, burada Bayandur Mehdiyev (I-ci violini), İlturas Əhmədov (II-ci violini), Zaur Rüstəməzadə (Viola) və Rasim Abdullayev (Violonçel) qeyd olunmalıdırlar.

1967-ci ildə simli kvartetin tərkibi nisbətən dəyişir və burada təmsil olanlar bunlardır: Sərvər Qəniyev – I violini, Bayandur Mehdiyev - II violini, Çingiz Məmmədov – viola, Rasim Abdullayev–violonçel. Həmin kollektiv 1968-ci ildə Sofiya şəhərində keçirilən IX Ümumdünya gənclərin festivalında uğurla çıxış etmiş olur.

Keçən əsrin 1978-ci ildə bərpa olunan Dövlət Simli kvartetin tərkibinə Sərvər Qəniyev (I violini), Bayandur Mehdiyev (II violini), Çingiz Məmmədov (viola) və Yuri Abdullayev (violonçel) daxil olmuşdur. Bu kvartet 90-cı illərin əvvəllərində dağılır, çünki ansamblın üç üzvü ölkəni tərk edir.

1998-ci ildən yaranan yeni tərkibli Simli kvarteti təşkil edənlər bunlardır. Uran Səyidov (I violini), Vasif Həsənov (II violini), Rauf Kərimov (viola), Rasim Abdullayev (Violonçel). Son zamanlar həmin kvartetdə bəzi dəyişikliklər baş verir ki, Uran.Səyidov (I violini), Soltan Məmmədov (II violini), Vaxtanq İmanov (viola) Aleksey Miltx (violonçel) çıxış edirlər.

Azərbaycan kamera ansamblı ifaçılığında uğurlu fəaliyyəti ilə seçilən qadın simli kvartet də qeyd olunmalıdı. Bununla bağlı olaraq Tamilla Əliyeva (I violini), Xavər Rəhimova (II violini), Səidə Seidova (viola) və Nəzmiyyə Abbaszadəni (violonçel) göstərmək olar. Bu ifaçılıq kollektivin yaranması və diqqəti çəlb edən fəaliyyəti dövrün ümumi ab-havası ilə sıx bağlı idi. Onu təşkil edənlər 1962-ci ildə Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olunan gənc musiqiçilər idi. Onların kvartet üzrə dərslərini aparın gözəl ifaçı və məşhur müəllim olan Rəşid Seyidzadə idi. Odur ki, gənc musiqiçilər tələbəlik illərindən kvartet ifasına böyük maraq göstərmiş olurlar.

Şübhəsiz, gənc ifaçılar tələbəlik illərində çox gözəl məktəb keçmiş olublar. Kvartetin böyük və ciddi proqramla çıxış etməsi 1967-ci ildə baş verir və mürəkkəb proqramın öhdəsindən gələn gənc ifaçılar yüksək ifa mədəniyyətini inandırıcı şəkildə nümayiş edə bildilər.

1970-1973-cü illərdə kvartetin Moskva konservatoriyasının aspiranturasında təhsilini davam etməsi olduqca vacib mərhələ kimi qəbul olunmalıdır. Bu təhsil ocağın görkəmli musiqiçi və pedaqoq professor V.Borisovskinin sinfində təhsilin davamı olduqca vacib və faydalı olmuş idi.

1973-cü ildə Moskva konservatoriyasında təhsilini uğurla başa vuran simli

kvartetin üzvləri Bakıya qayıdır və onlar doğma konservatoriyada pedaqoji fəaliyyətə cəlb edirlər. Beləliklə, onlar öz işlərində həm pedaqoq, həm də ifaçı kimi fəaliyyət göstərirlər.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Gənclik və Səhə Konservatoriyası adlı Uzeyir Hacıbəyova Bakı, Azərbaycan-1972.

2. Кулиев Т.А. Азербайджанская камерно-инструментальная и концертная музыка для смычковых инструментов. Баку, Азербайджан 1971.

3. İsayev Ə.İ. Azərbaycan sovet bəstəkarlarının instrumental yaradıcılığı. (kamandanın çalışdığı simli musiqi alətləri üçün). Bakı. Azərbaycan E.A-nın nəşriyyatı. 1961.

Наира Куламова

Роль и место струнного квартета в азербайджанском исполнительском искусстве.

Резюме: В статье освещается рождение Азербайджанского Государственного квартета. Инициатором создания данного коллектива был К.Караев, и он всегда оказывал и поддерживал деятельность этого музыкального коллектива.

Азербайджанский Государственный Струнный квартет был представлен музыкантами, являющимися талантливыми представителями национального музыкального исполнительства. Создание этого коллектива послужило серьезным толчком к написанию целого ряда различных камерных произведений азербайджанских композиторов.

Ключевые слова: Струнный квартет, жанры камерной музыки, камерное исполнительство.

Naira Gulamova

The role and place of the string quartet in the Azerbaijani performing arts art

Summary: The article highlights the birth of the Azerbaijan State quartet. K.Karayev was the initiator of creation of this group. He helped and supported them in every possible way.

Azerbaijan State string quartet was presented by the musicians who were the talented representatives of the national musical culture. The birth of this group contributed to the creation of a number of different Chamber works of Azerbaijan composers.

Key words: The String quartet, genres of chamber music, chamber performances.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 02. 03. 2020

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 10. 03. 2021

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 24. 03. 2021

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı: sənətsünəslilik üzrə fəlsəfə doktoru, professor Kamilə Dadaş-zadə